

Arkadiusz Lewandowski

"Jan Paweł II i Europa", red. K.
Kalinowska, B. Brodzińska, M.
Zamojska, Toruń 2009 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 17/1,
162-165

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

wcześniejsze, wyczerpujące analizy. Postulat narracji, użyteczności jednostek czy ideału kunsztu wykonywanej pracy, to propozycje rozwiązań, które w naukach społecznych, szczególnie zaś polityce społecznej, funkcjonują już od jakiegoś czasu, ale, jak dotychczas, nie przyczyniły się do rozwiązania problemu.

Kultura nowego kapitalizmu to niezwykle interesująca książka, zawierająca wiele idei i poruszająca wiele istotnych problemów. Na uwagę zasługuje styl autora, który sprawia, że czyta się ją z prawdziwą przyjemnością. Krytycznie należy jednak stwierdzić, że Sennett niejednokrotnie stawiał pytania i poruszył, pośrednio lub bezpośrednio, wiele problemów, na które nie udzielił wyczerpujących odpowiedzi. Dlatego też czytelnik nieobeznany z pracami z zakresu globalizacji, kultury konsumpcyjnej i konsumpcjonizmu może mieć problemy ze zrozumieniem kontekstu prowadzonych przez niego rozważań. Dodatkowe zastrzeżenia może budzić uogólnianie obserwacji z przeprowadzonych badań na całą kulturę, jednak sam autor pozostając świadomy owego problemu, wyjaśniał taki zabieg wyznaczaniem przez nowy typ instytucji standardów kulturowych, które następnie próbuje się wprowadzić (bardzo często bezrefleksyjnie) w wielu innych dziedzinach rzeczywistości społecznej. *Kultura nowego kapitalizmu* doskonale uzupełnia toczącą się w naukach społecznych debatę poświęconą współczesnym przemianom kulturowym o zagadnienia związane z przemianami instytucji gospodarczych i instytucji państwa opiekuńczego.

Arkadiusz Lewandowski, rec. [Jan Paweł II i Europa, red. K. Kalinowska, B. Brodzińska, M. Zamojska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2009, ss. 299.]

Książka *Jan Paweł II i Europa* stanowi owoc konferencji naukowej, jaka miała miejsce w Toruniu w dniach 29-30 maja 2008 roku. Zbiór artykułów opisujących postać Papieża Polaka w kontekście nie tylko religijnym, ale również jako osobę, która wpływała na funkcjonowanie systemów politycznych, musiał (co naturalne) zostać ograniczony do konkretnego metatematu. Wybór padł na Europę jako fenomen cywilizacyjno-kulturowy. Zabieg ten należy ocenić jako trafny, chociażby przez wzgląd na atrakcyjność wybranego tematu. Wyznaczenie wspólnego mianownika okazało się również korzystne dla publikacji jako całości, gdyż nie tylko ułatwiło klasyfikację tematyczną pracy, ale również dało szansę na uczynienie jej uporządkowaną oraz jednolitą problemowo.

W ramach omawianego tomu główny bohater (Jan Paweł II) opisany zostaje w relacji do Europy z trzech perspektyw. Po pierwsze zaprezentowany został stosunek Ojca Świętego do integracji europejskiej; po drugie recepcja nauki Jana Pawła II w ramach środowisk politycznych; po trzecie sprawa relacji: Papież Polak a Rosja.

Wyodrębnionym elementem całości jest z kolei artykuł Macieja Zięby OP *Epoka Jana Pawła II* otwierający rozważania. W tekście tym dominikanin nakreśla główne problemy Kościoła oraz idee przewodnie pontyfikatu Jana Pawła II. Do tych pierwszych autor zalicza: rewoltę posoborową, rewoltę polityczną, rewoltę 1968 w sensie kulturowym i edukacyjnym oraz problem nieumieędzynarodowienia kurii rzymskiej. Zestaw przewodnich idei tworzą natomiast: prawda, prawa człowieka, wiara oraz teologia ciała. Artykuł wprowadzający nie

jest jednak tylko suchym opisem tytułowej „epoki”. Próbuje on bowiem odtworzyć sposób myślenia Ojca Świętego, co pozwala, choć po części zrozumieć pontyfikat naszego rodaka.

Dział pierwszy rozpoczynający się artykułem Kazimierza Łastawskiego wpisującego postać Jana Pawła II w proces integracji europejskiej, zawiera refleksję na temat duchowej tożsamości Europy w czasie jej politycznej integracji. W ramach tych rozważań uwidacznia się jednolitość problemu „ducha” europejskich narodów oraz politycznych zmian. Artykuły Jarosława Macały (*Jan Paweł II wobec tzw. konstytucji europejskiej*), Anny Nawrot (*Europa! Odnajdź siebie samą*) oraz Katarzyny Kalinowskiej (*Idealna Europa? Wizja Europy w myśli Jana Pawła II*) stanowią uzupełniające się rozważania na ten temat. Lektura tego działu jest swoistą odpowiedzią na pytanie o papieską wizję integracji europejskiej. „Dla Papieża fundamentem prawdziwego jednoczenia się Europy było zawsze poszanowanie godności i wolności człowieka, subsydiarności i solidarności, akceptacja różnic narodowych i kulturowych, przy uznaniu ich wkładu dla dobra wspólnego. Dopiero z tak ułożonych podstaw wynikają prawidłowe rozwiązania prawne i instytucjonalne, społeczne i ekonomiczne”¹.

W artykułach stanowiących główną oś działu pojawiają się zagadnienia tożsamości i granicy kulturowej Europy, pada pytanie: czy można mówić o jednej tożsamości europejskiej?; wypływa sprawa laicyzacji Europy wraz z wątpliwością czy proces ten dotyczy społeczeństw, czy może jednak tylko elit intelektualnych.

Z rozważań podjętych na łamach omawianego działu wyłania się wizja integracji, ale integracji opartej na wspólnych wartościach. Jak zauważa K. Kalinowska, wedle Ojca Świętego Europa i jej integracja to bardziej potrzeba „poszukiwania nowej tożsamości Europy, niż formułowania jakiegokolwiek koncepcji ustroju politycznego”². Podobny ton prezentuje artykuł A. Nawrota: „Jedność Europy na gruncie wartości, to jak mówił Jan Paweł II, odkrywanie istniejącego dziedzictwa aksjologicznego oraz twórcze kształtowanie przyszłości. Zadaniem współczesnych Europejczyków jest tworzenie »wspólnoty ducha« ukazywanie jedności w pryncypiach i różnorodności form”³. Głównym spoiwem Europy integrującej się powinno być zatem chrześcijaństwo. Jak zauważa Kalinowska, Jan Paweł II byłby zapewne zdania, że „(...) przy tak licznych podziałach, jakie dotyczą Europę, chrześcijaństwo zdaje się być jedynym czynnikiem spajającym wszystkie narody europejskie, gdyż to ono, dając im wspólne korzenie buduje jej siłę i powinno stać się kanwą jej jedności”⁴.

Pierwszy rozdział kończy tekst autorstwa Witolda Wojdyły nawiązujący do wizyty Ojca Świętego w murach Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Wówczas to w auli tej uczelni spotkali się naukowcy z całego kraju, aby wysłuchać przemówienia Jana Pawła II skierowanego do świata polskiej nauki. Główna jego treść dotyczyła wzajemnego uzupełniania się wiary i rozumu.

Kolejna część pracy dotyczy już innego wymiaru nauczania Jana Pawła II, a właściwie jego przyswajania i realizowania przez ruchy polityczne. Wśród artykułów tego działu znaleźć można rozważania o obecności papieskiej myśli w: koncepcjach prezentowanych w miesięczniku „W drodze” (artykuł autorstwa Marka Delonga rozważający w szczególności kwestie demokracji oraz kapitalizmu), środowiskach neoendeckich (Grzegorz Radomski)

¹ J. Macała, *Jan Paweł II wobec tzw. konstytucji europejskiej*, [w:] *Jan Paweł II i Europa*, K. Kalinowska, B. Brodzińska, M. Zamojska (red.), Toruń 2009, s. 41.

² K. Kalinowska, *Idealna Europa? Wizja Europy w myśli Jana Pawła II*, [w:] *Jan Paweł II...*, s. 64.

³ A. Nawrot, *Europa! „Odnajdź siebie samą”*, [w:] *Jan Paweł II...*, s. 59.

⁴ K. Kalinowska, *op. cit.*, s. 69.

oraz w starciu z ruchami feministycznymi (Kamila Rokitnicka). Czytelnik może też zapoznać się z zagadnieniem żywotności nauki Jana Pawła II w pamięci Polaków (Małgorzata Zamojska). Ostatni z wymienionych artykułów dotyczy „atmosfery prasowej” podczas trzeciej rocznicy śmierci Papieża. Owa atmosfera potraktowana została jako wyznacznik obecności nauczania w społeczeństwie polskim. Koniecznie trzeba zadać sobie pytanie o jakość tego nauczania. W dobie masowej kultury, nawet obecność nauczania papieskiego sprowadzona mogłaby być do roli atrakcji medialnej. O takiej właśnie obecności Papieża w mediach mówił Adam Nowak, przytoczony przez autorkę: „(...) bo Papież używający mediów i popkultury jako narzędzia nie dostrzegł pewnego niebezpieczeństwa – mianowicie takiego, że te narzędzia usiłują zmienić jego chęć dotarcia do tak wielu w przekaz dotyczący kremówek”⁵.

Ostatnia część książki porusza temat równie ważny dla Kościoła katolickiego jak i dla Europy jako projektu politycznego: kwestię rosyjską ujętą z perspektywy prawosławia oraz zagadnienie islamu. W ramach bloku poświęconego prawosławiu przewija się sprawa „największej porażki” pontyfikatu Jana Pawła II, czyli nieodbytej pielgrzymki do Rosji. Lektura wspomnianego bloku tekstów pozwala poznać i zrozumieć choć część powodów „niespełnionego marzenia”. Ponadto czytelnik może zaznajomić się z źródłami polityki wschodniej Jana Pawła II (Paweł Stachowiak), jak również przejawami negatywnej i niekiedy agresywnej reakcji na nauczanie papieskie w kręgach rosyjskich prawosławnych patriotów.

Jeszcze jedną płaszczyznę relacji Moskwy z Watykanem stanowiła kwestia Ukrainy, która także pojawia się na kartach omawianego tu dzieła. Dzięki artykułowi Antoniny Kozyrskiej poznajemy relacje ukraińsko-watykańskie zarówno na szczeblu administracji państwowej jak również z pozycji Ukraińskiej Cerkwi Greckokatolickiej. Dzięki takiemu przedstawieniu relacji możemy zrozumieć wyjątkowość i doniosłość pielgrzymki Ojca Świętego na Ukrainę w 2001 roku.

Ostatni blok tekstów uświadamia nam więc problemy, jakie napotkał Papież Polak w relacjach z prawosławiem, szczególnie rosyjskim. Trudność relacji uwypukla się jeszcze szczególnie, gdy spojrzymy na nie przez pryzmat zaprezentowanych również stosunków z islamem. Dzięki takiemu podejściu swój odpowiedni wymiar nabierają dwa teksty traktujące o relacjach z religią Mahometa.

Artykuły Anny Janiak i Piotra Burgońskiego w sposób uzupełniający się proponują czytelnikowi potraktować islam i chrześcijaństwo jako sojuszników, którzy próbują razem przeciwstawić się „negatywnym zjawiskom uwidaczniającym się we współczesnym świecie”⁶. Przykładem realizacji tego „paktu” była obrona życia na forum ONZ w 1994 roku. Przedstawienie historii stosunków między Kościołem katolickim a islamem od czasu Papieża Jana XXIII, daje podstawy do rozważenia polityki papieskiej, która uwzględniając różnice obu religii, posługuje się „delikatnym” językiem dyplomacji, tak aby napięcia i ewentualne niesnaski łagodzić. Z obu tekstów maluje się bowiem obraz islamu, który podobnie jak prawosławie obawiał się możliwości traktowania jego wyznawców jako niewiernych i chęci ich nawrócenia. Z tego też powodu należałoby wspomniany powyżej sojusz potraktować jako

⁵ Cyt. Za M. Zamojska, *Żywotność nauczania i działalności Jana Pawła II w pamięci Polaków – analiza tekstów prasowych ukazujących się z okazji 3 rocznicy śmierci Papieża*, [w:] *Jan Paweł II...*, s. 161.

⁶ P. Burgoński, *Jan Paweł II i islam: polityka przyjaznych gestów czy polityczny sojusz?*, [w:] *Jan Paweł II...*, s. 277.

„porozumienie nieformalne, powstałe na gruncie podobnych przekonań partnerów tak, że ich bliskość i współpraca były niejako naturalne”⁷.

Oceniając pracę zbiorową jako całość, należy zwrócić uwagę na podział tekstów, który sprawia, że, mimo iż jest ona złożona z różnych artykułów, staje się rzeczywiście jednolita. Znamienne jest, iż podstawowe kategorie, jakie odnajdujemy w tomie: ekumenizm, współczesność, przemiany polityczne, tożsamość Europy są jednocześnie głównymi zagadnieniami pontyfikatu Ojca Świętego.

Na pracę należy też zwrócić uwagę ze względu na ważne spostrzeżenie wręcz metodologiczne, które wprost pada co prawda w jednym tekście, ale jest obecne w całej publikacji: „Papież rozumiał politykę w duchu arystotelesowskim, traktując ją jako część etyki. [...] postrzegał (politykę – A.L.) jako aktywność dotyczącą celów, wartości czy ideałów. Jak można przeczytać w encyklice *Laborem exercens*, polityka oznaczała dla Papieża „roztrofną troskę o dobro wspólne”⁸.

Opisana obecność w nauce Jana Pawła II integracji europejskiej oraz stosunku do prawosławia uzupełniona dowodami na recepcję myśli papieskiej we współczesnej polityce sprawia, iż recenzowana publikacja okazuje się pozycją ciekawą. Można co prawda odnieść wrażenie, że niektóre spostrzeżenia powtarzają się na łamach różnych artykułów, jednak nie zmienia to faktu, iż dzięki tej pracy czytelnik ma możliwość zapoznania się z nowymi faktami.

W kontekście zagadnień, takich jak demokracja i kapitalizm, Jan Paweł II, często określany jako tradycjonalista, okazuje się Papieżem „postępowym”. Owa kontrowersyjność pokazuje, w jakich czasach pełnił On pontyfikat. Tempo i skala zmian zachodzących na świecie sprawiały, iż mimo swojego pozytywnego stosunku do współczesności, broniąc fundamentu wiary, stawał się w powszechnym znaczeniu przeciwnikiem postępu. Dzięki recenzowanej publikacji możemy poznać choć zarys zawłości pontyfikatu Wielkiego Papieża.

Dorota Maj, rec. [Maria Marczevska-Rytko, *Religia i polityka w globalizującym się świecie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010, ss. 361.]

We współczesnym świecie religia jest jednym z czynników warunkujących procesy i zjawiska polityczne na poziomie państwowym i w skali globalnej. Religia i polityka, chociaż przyporządkowane są dwóm odmiennym sferom, podlegają dynamicznemu współoddziaływaniu. Religia jako nośnik wartości, idei czy rozwiązań instytucjonalnych wpływa na decyzje podejmowane przez polityków, te zaś przekształcają system religijny.

Zamierzeniem pracy zatytułowanej *Religia i polityka w globalizującym się świecie* jest analiza teoretycznych problemów wzajemnych relacji pomiędzy religią i polityką w dobie wyzwań procesów globalizacji. Problematyka ta nie znajduje dostatecznego odzwierciedlenia w dotychczasowym stanie badań. Czynniki religijny nie odgrywał znaczącej roli w badaniach politologicznych. Do istotnego przewartościowania tego stanu rzeczy dochodzi w ostatnich latach.

⁷ *Ibid.*, s. 286.

⁸ *Ibid.*, s. 276.